

310 val

2014 ÅRS KOMMUN- OCH LANDSTINGSVAL

Sveriges
Kommuner
och Landsting

310 val

2014 ÅRS KOMMUN- OCH LANDSTINGSVAL

Upplysningar om innehållet:
Björn Kullander, bjorn.kullander@skl.se
Lotta Liedberg, lotta.liedberg@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2015
ISBN: 978-91-7585-226-3
Omslagsfoto: Per Hanstorp/Scandinav
Produktion: Kombinera
Tryck: LTAB, februari 2015

Förord

Den 14 september 2014 genomfördes 311 val i Sverige – ett riksdagsval, 20 landstingsval och 290 kommunval. Riksdagsvalet och regeringsfrågan fick den största uppmärksamheten i den allmänna debatten och man kunde lätt få intrycket att det bara var *ett* val som var viktigt. Men även de lokala och regionala valen har en utomordentligt stor betydelse för människors vardag. Den svenska folkstyrelsen förverkligas enligt Regeringsformen genom ett representativt och parlamentariskt statskick *och kommunal självstyrelse*. Självstyrelsen utövas av beslutande församlingar som utses vid de 310 kommun- och landstingsvalen. Genom dessa val har människor möjlighet att välja sina företrädare, påverka politikens framtida inriktning och utkräva ansvar, precis som i riksdagsvalet. Självstyrelsen ger medborgarna närhet till beslutsfattarna och därmed möjligheter att påverka besluten. Och det handlar om en rad beslut som berör många människors dagliga tillvaro. Kommuner och landsting har ett vidsträckt ansvar i den svenska samhällsorganisationen.

Mot den bakgrunden vill SKL redovisa vad som hände i kommun- och landstingsvalen. Det gäller i synnerhet som dessa val i flera avseenden skiljer sig från riksdagsvalet. Fler människor har rösträtt och en stor grupp väljer att rösta på olika partier i de olika valen. Fler partier är representerade i fullmäktigeförsamlingarna och ett stort antal olika typer av majoritetskonstellationer har bildats. Den lokala och regionala demokratin utgör idag en arena där olika lösningar prövas och viktiga erfarenheter kan vinnas. Det gör det särskilt angeläget att följa vad som sker. Det här är tredje gången som vi ger ut skriften 310 val. Det är vår förhoppning att den både ska kunna användas som faktsamling och ge underlag till fortsatta diskussioner om den lokala och regionala demokratin. Skriften är en tjänstemannaprodukt och den har skrivits av Lotta Liedberg vid sektionen för demokrati och styrning och Bo Per Larsson, analytiker vid Intellectum.

Lennart Hansson
Sektionen för demokrati och styrning

Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

- 7 **Valdeltagandet**
- 8 Deltagandet i valet till kommunfullmäktige
- 8 Valdeltagande på valdistriktsnivå
- 9 Valdeltagande bland förstagångsväljarna
- 10 Deltagandet i landstingsvalen
- 10 Förtidsröstning

- 12 **Valresultat**
- 12 Valet till kommunfullmäktige
- 13 Valet till landstingsfullmäktige
- 14 Stora variationer
- 14 Stora och små kommuner
- 15 Partierna som lyckades bättre i kommunvalet
- 16 Övriga partier i kommunerna
- 18 Övriga partier i landstingen

- 19 **Väljarna**
- 19 Könsfördelningen bland partiernas väljare
- 20 Vänster eller höger
- 21 Politiskt förtroende

- 22 **Personvalet**

- 24 **Röstdelning**

- 27 **Lokala partiledares betydelse**

- 29 **De folkvalda**
- 31 Hög omsättning

- 33 **Majoriteter**
- 33 Majoritetsförhållande i kommuner
- 36 Majoritetsförhållanden i landsting och regioner
- 38 Vilka är styrelseordförande?

39 Kommunernas styren

39 Samlingsstyre med majoritetsmarkering

40 Från samlingsstyre till blockstyre

41 Utvecklingen av majoritetssituationen i fullmäktige

42 Ökad partipolitisering och färre samlingsstyren

43 Huvudalternativet - partierna inom ett block bildar styre

44 Varför minoritetsstyre?

45 Varför blocköverskridande styre?

46 Strategiska val mellan olika styrelseformer

49 Avslutande reflektioner

49 Finns den kommunala väljaren?

51 Pragmatism och flexibilitet möjliggör otraditionella lösningar

52 Förnyelse eller oreda?

53 Växa med uppgiften

Valdeltagandet

Valdeltagandet ökade 2014 för tredje valet i rad. Sedan 2002 har valdeltagandet ökat med 4,9 procentenheter i valet till kommunfullmäktige, 5,0 procentenheter i valet till landstingsfullmäktige och 5,7 procentenheter i riksdagsvalet.

TABELL 1. Utveckling av valdeltagandet 1970-2014 (procent)

År	Kommunvalen	Landstingsvalen	Riksdagsvalen
1970	88,1	88,2	88,3
1973	90,5	90,7	90,8
1976	90,4	90,5	91,8
1979	89,0	89,2	90,7
1982	89,6	89,8	91,4
1985	87,8	88,0	89,9
1988	84,0	84,2	86,0
1991	84,3	84,0	86,7
1994	84,4	84,3	86,8
1998	78,6	78,1	81,4
2002	77,9	77,5	80,1
2006	79,4	78,8	82,0
2010	81,6	81,1	84,6
2014	82,8	82,5	85,8

Källa: SCB, Valmyndigheten.

Deltagandet i valet till kommunfullmäktige

Valdeltagandet ökade i 273 av Sveriges kommuner. Störst var ökningen i Årjäng (+5,2), Dorotea (+4,8) och Älvdalen (+4,7). Andelen som utnyttjar sin rösträtt varierar kraftigt mellan olika kommuner. Det skiljer över 30 procentenheter mellan Lomma som hade det högsta valdeltagandet och Haparanda som hade det lägsta. De kommuner som har lågt valdeltagande är ofta gränskommuner mot Finland och Norge med många finska eller norska medborgare eller kommuner med stor andel utrikesfödda. De som endast får rösta i valen till kommun- och landstingsfullmäktige röstar i lägre utstäckning än de som är röstberättigande i alla val.¹

TABELL 2. Högst och lägst valdeltagande i kommunvalet (procent)

Kommun	Valdeltagande 2014	Valdeltagande 2010	Förändring sedan 2010
Lomma	92,0	90,5	1,5
Vellinge	90,5	89,6	0,9
Habo	90,4	87,3	3,1
Danderyd	89,2	89,2	0
Öckerö	89,0	88,1	0,9
Haparanda	60,6	61,0	-0,4
Eda	68,6	67,0	1,6
Botkyrka	71,0	72,8	-1,8
Södertälje	72,0	74,3	-2,3
Strömstad	73,7	72,5	1,2

Källa: Valmyndigheten.

Valdeltagande på valdistriktsnivå

Skillnaderna i valdeltagande är stora även inom kommunerna. I 198 kommuner är skillnaden mer än tio procent mellan valdistriktet med det högsta och med det lägsta valdeltagandet. Störst är skillnaderna i de stora städerna och i förorter med många invånare. Inte helt oväntat är valdeltagandet lägst i socioekonomiskt svaga områden och högst i socioekonomiskt starka områden.

Not 1. Utländska medborgare som har varit folkbokförda i Sverige i tre år för rösta i valen till kommun- och landstingsfullmäktige.

TABELL 3. Kommuner med störst differens i valdeltagande mellan valdistrikt med lägst och med högst valdeltagande i 2014 års val till kommunfullmäktige (procent)

	Distrikt med högst valdeltagande	Distrikt med lägst valdeltagande	Differens 2014	Differens 2010
Göteborg	92,6	37,4	55,2	48,1
Stockholm	94,8	40,8	54,0	58,1
Malmö	93,4	39,7	53,7	49,0
Botkyrka	90,9	42,3	48,6	43,6
Huddinge	91,9	46,1	45,8	42,7
Haninge	89,8	44,6	45,2	41,2
Södertälje	86,8	42,5	44,3	36,2
Borås	92,5	50,5	42,0	38,2
Halmstad	93,5	52,2	41,3	31,8
Sollentuna	91,1	52,6	38,5	33,7

Källa: Valmyndigheten.

Valdeltagande bland förstagångsväljarna

Vid valet till kommunfullmäktige 2014² röstade 77,1 procent av förstagångsväljarna. Det var en ökning med 2,8 procentenheter jämfört med 2010 då 74 procent av förstagångsväljarna röstade. Högst valdeltagande hade Svenljunga, Knivsta, Öckerö, Danderyd och Karlskrona. I dessa kommuner röstade 87 procent eller fler av förstagångsväljarna. I de 219 kommuner som vi har uppgifter för både 2010 och 2014 ökade valdeltagandet bland förstagångsväljarna i 158 kommuner, var samma (+1 procent) i 26 kommuner och minskade i 35 kommuner.

TABELL 4. Kommunerna med störst ökning av valdeltagandet bland förstagångsväljarna mellan 2010-2014 (procent)

	2014	2010	Skillnad
Krokom	68	42	26
Arvika	71	48	23
Svenljunga	94	73	21

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Not 2. Siffrorna avser svar från 250 kommuner vilket täcker 89,5 % av förstagångsväljarna, siffrorna för 2010 baseras på uppgifter lämnade av 250 kommuner, vilket täckte ca 85 % av förstagångsväljarna. 219 kommuner lämnade svar både 2010 och 2014.

Överlag så röstar förstagångsväljarna i lägre utsträckning än andra grupper, men glappet minskar. Vid valet till kommunfullmäktige 2002 var skillnaden i valdeltagande mellan förstagångsväljarna och befolkningen som helhet 11,3 procent och vid valet 2014, 6 procent.

Deltagandet i landstingsvalen

I landstingsvalet är variationerna betydligt mindre. Det skilde bara 4,4 procentenheter mellan Halland och Skåne som hade högst respektive lägst valdeltagande.

TABELL 5. Högst och lägst valdeltagande i landstingsvalet (procent)

Landsting	Valdeltagande 2014	Valdeltagande 2010	Förändring sedan 2010
Hallands län	84,9	83,1	1,8
Uppsala län	84,5	83,0	1,5
Blekinge län	84,2	82,9	1,3
Skåne län	80,5	79,0	1,5
Stockholms län	81,5	81,2	0,3
Västmanlands län	81,9	80,7	1,2

Källa: Valmyndigheten.

Förtidsröstning

Kommunerna har haft ansvar för förtidsröstningen sedan 2006. Antalet lokaler för förtidsröstning hade då under många år minskat i takt med att postkontoren lades ned. Sedan kommunerna tog över ansvaret så har förtidsröstningen blivit mer tillgänglig och fler har använt sig av möjligheten.

Nordstan i Göteborg tog 2014 liksom 2010 och 2006 emot i särklass flest förtidsröster, över 40 000 stycken. Förutom gallerior är bibliotek, kulturhus och kommunhus populära ställen för förtidsröstning.

TABELL 6. Valdeltagandet i riksdagsvalet och andel som förtidsröstare 1982–2014 (procent)

År	Valdeltagande i riksdagsvalet	Förtidsröstare
1982	91,1	35,1
1985	89,9	37,0
1988	86,0	36,5
1991	86,7	36,8
1994	86,8	35,5
1998	81,4	31,2
2002	80,1	29,8
2006	82,0	31,8
2010	84,6	39,4
2014	85,8	42,5

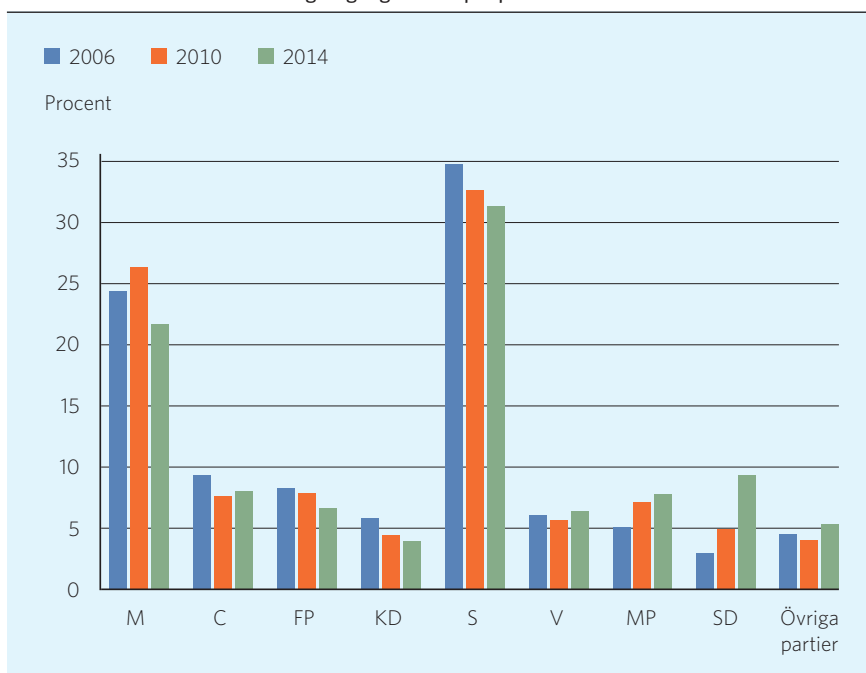
Källa: "Förtida röstning i Sverige" Göteborgs universitet, Valmyndigheten.

Valresultat

Valet till kommunfullmäktige

Valet till kommunfullmäktige blev en framgång för Sverigedemokraterna medan de största partierna Socialdemokraterna och Moderaterna tappade mest.

DIAGRAM 1. Procentuell fördelning av giltiga röster per parti

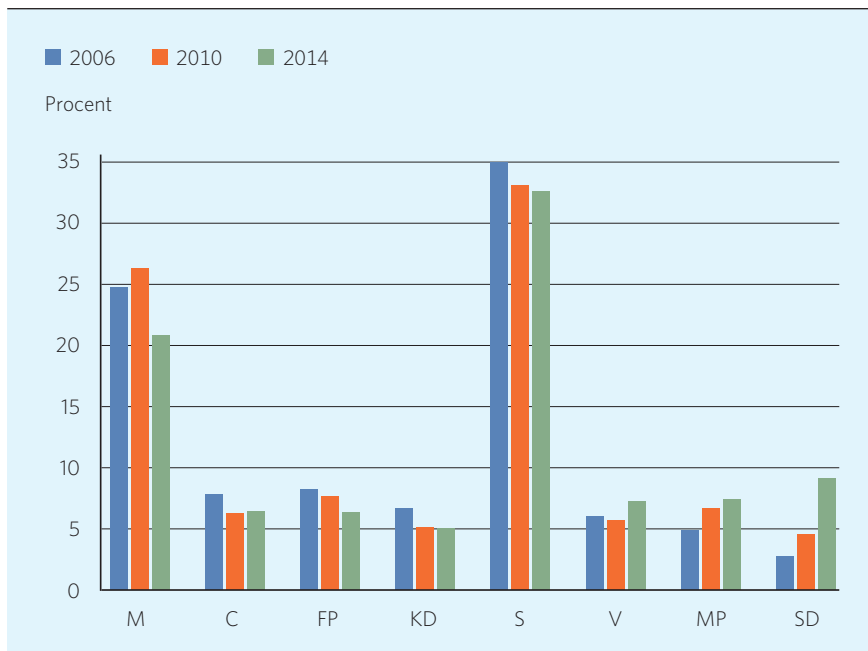

Källa: Valmyndigheten.

Valet till landstingsfullmäktige

Även valet till landstingsfullmäktige blev en framgång för Sverigedemokraterna som mer än fördubblade sin andel av rösterna. Av de övriga partierna var det endast Vänsterpartiet som ökade med mer än en procentenhet.

DIAGRAM 2. Procentuell fördelning av giltiga röster efter parti

Källa: Valmyndigheten.

Stora variationer

Ser man på partiernas sammanlagda röstandelar i kommun- respektive riksdagsvalen syns stora lokala variationer. I flera kommuner har ett eller flera av riksdagspartierna ingen representation i fullmäktige.

TABELL 7. Partiernas lägsta och högsta röstandelar i kommun- och riksdagsvalen 2014 (procent)

Parti	Kommun	Kommunvalet	Kommun	Riksdagsvalet
Moderaterna	Åsele	0,5	Dorotea	6,9
	Vellinge	45,7	Danderyd	50,0
Centerpartiet	Gällivare	0,5	Gällivare	1,8
	Mönsterås	40,7	Robertsfors	16,8
Folkpartiet	Övertorneå	0,2	Strömsund	1,1
	Skinnskatteberg	29,9	Danderyd	11,9
Kristdemokraterna	Överkalix	0,2	Överkalix	1,1
	Markaryd	44,9	Mullsjö	17,0
Socialdemokraterna	Danderyd	6,9	Danderyd	6,8
	Munkfors	57,5	Munkfors	58,1
Vänsterpartiet	Båstad	0,5	Vellinge	1,0
	Degerfors	41,9	Pajala	17,9
Miljöpartiet	Malå	0,3	Norsjö	1,4
	Stockholm	14,3	Lund	12,3
Sverigedemokraterna	Dorotea	0,7	Danderyd	5,3
	Örkelljunga	23,9	Sjöbo	30,0

Källa: Valmyndigheten.

Stora och små kommuner

Vi har jämfört det samlade valresultatet för alla kommuner som har färre än 10 000 invånare med motsvarande resultat för kommuner med fler än 100 000 invånare. Vi ser då att skillnaderna mellan de politiska blocken är relativt liten. I de största kommunerna har den borgerliga alliansen 1,4 procentenheter fler röster än de rödgröna partierna. I de minsta kommunerna har däremot de rödgröna 0,2 procentenheter fler röster än alliansen.

Däremot är skillnaderna betydande mellan enskilda partier. Centerpartiet har 16,5 procent av rösterna i de minsta kommunerna och 5,0 procent i de största. Socialdemokraterna har 38,2 procent i de minsta kommunerna och

28,2 i de största. Moderaterna har 25,1 procent i de största och 14, 4 procent i de minsta kommunerna och Miljöpartiet 10 procent i de största och 4 procent i de minsta kommunerna. Skillnaderna för övriga riksdagspartier i de två kommungrupperna är inte lika stora.

Partierna som lyckades bättre i kommunvalet

Om man jämför andelen kommuner där partierna har fått fler röster i kommunvalet än i riksdagsvalet så framstår Centerpartiet som kommunpartiet framför andra. I nästan tre kommuner av fyra så har Centerpartiet ett bättre valresultat i kommunvalet än i riksdagsvalet. Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna har däremot högre röstandelar i riksdagsvalet.

TABELL 8. Antal kommuner där partierna har fler röster i kommunvalet än i riksdagsvalet (procent) 2014³

Parti	Andel
Centerpartiet	209
Folkpartiet	149
Vänsterpartiet	124
Socialdemokraterna	121
Miljöpartiet	119
Moderaterna	65
Kristdemokraterna	40
Sverigedemokraterna	5

Källa: Valmyndigheten.

Skillnaderna mellan hur medborgarna i en kommun röstar i kommun- och riksdagsvalet kan vara betydande. Centerpartiet fick mer än 5 procentenheter *fler* röster i kommunvalet än i riksdagsvalet i 91 kommuner, Socialdemokraterna i 21 kommuner, Folkpartiet i 19 kommuner och Moderaterna i 17 kommuner. Centerpartiet fick 10 procentenheter fler röster i 40 kommuner.

Sverigedemokraterna fick mer än 5 procentenheter *färre* röster i kommunvalet i 139 kommuner, Moderaterna i 82 kommuner och Socialdemokraterna i 52 kommuner. Socialdemokraterna fick liksom Sverigedemokraterna mer än 10 procent färre röster i 17 kommuner och Moderaterna i 13 kommuner.

Not 3. Skillnaden är minst 0,5 procent.

Socialdemokraterna är det enda parti som finns representerat i samtliga 290 kommuner. Sverigedemokraterna saknar representation i 5 kommuner, Moderaterna och Centerpartiet i vardera 7 kommuner, Vänsterpartiet i 24 kommuner, Folkpartiet i 29 kommuner, Miljöpartiet i 32 kommuner och Kristdemokraterna i 56 kommuner.

Störst framgång har Sverigedemokraterna haft som fick representation i 29 nya kommuner jämfört med 2010. Kristdemokraterna förlorade representation i 18 kommuner och Folkpartiet i 15 kommuner, för övriga partier var skillnaden jämfört med 2010 liten.

Övriga partier i kommunerna

I 2014 års val har 181 partier som inte är representerade i riksdagen erhållit 539 mandat i sammanlagt 142 kommuner. Det ska jämföras med 2010 års val när 174 partier erhöll 514 mandat i 145 kommuner. I 50 kommuner ingår 55 övriga partier i det styrande blocket. I 19 kommuner ingår de i ett alliansstyre, i 16 kommuner i ett vänsterstyre och i 15 kommuner i ett blocköverskridande styren. I sju kommuner, Båstad, Dorotea, Eda, Nykvarn, Vadstena, Åsele och Övertorneå, innehar ett lokalt parti posten som ordförande i kommunstyrelsen (i Vadstena är posten delad med Socialdemokraterna).

Några av dessa partier ställde även upp i riksdags- och/eller landstingsvalet och fick representation i flera kommuner. Exempelvis fick Feministiskt initiativ 25 mandat i 12 kommuner, SPI Valfärden 16 mandat i 12 kommuner och Norrbottens sjukvårdsparti 15 mandat i 7 kommuner.

Flertalet övriga partier är dock genuint lokala partier. Det har successivt blivit fler sådana partier. En del av dem upphör men samtidigt bildas nya partier. Lokala partier finns representerade i så väl storstäder som i några av de allra minsta kommunerna. Det största lokala partiet är Vägvalet i Göteborg (16 310 röster och 4,9 procent) följt av FörNyaLund (4 834 röster och 6,4 procent) samt Lidingöpartiet (4 230 röster och 14,3 procent).

De andelsmässigt största lokala partierna återfinns ofta i relativt små kommuner. Dorotea kommunlista erhöll 39 procent, Åselepartiet 35,2 procent och Nykvarnspartiet 28,6 procent av rösterna. Elva lokala partier erhöll mer än 20 procent och 37 partier mer än 10 procent av rösterna. Bland dessa är elva helt nya.

TABELL 9. De 25 största lokala partierna

Parti	Kommun	Röstandel 2014 (%)	Fullmäktige- repre- sentation	Röstandel 2010 (%)
Dorotea kommunlista	Dorotea	39,0	1994	22,6
Åselepartiet	Åsele	35,2	Nytt	
Nykvärnspartiet	Nykvärn	28,6	1998	26,1
Malålistan	Malå	28,1	2006	29,3
Hela Edas lista	Eda	27,7	1994	21,4
Konsensus för Vadstenas Bästa	Vadstena	26,2	Nytt	
Perstorps Framtid	Perstorp	24,5	2010	24,7
Lysekilspartiet	Lysekil	22,6	2002	5,7
Övertorneås Fria Alternativ	Övertorneå	21,8	1991	2,5
Bjärepatriet	Båstad	21,5	1991	16
Vetlanda Framåtanda	Vetlanda	21,1	2010	13,3
Kommunal samling	Gagnef	19,4	Nytt	
Västra Initiativet Sollefteå Kommuns Bästa	Sollefteå	17,2	2010	8,2
Opinion	Åsele	16,6	Nytt	
Götenes framtid	Götene	16,0	1991	11,6
Bollnäspartiet	Bollnäs	15,2	2010	12,8
Allians för Ragunda	Ragunda	14,5	2006	11,6
Lidingöpartiet	Lidingö	14,3	1979	12,7
Landsbygdspartiet Oberoende	Svenljunga	14,2	Nytt	
Sjukvårdspartiet i Värmland	Säffle	14,2	2006	15
Nystart Enköping	Enköping	14,0	Nytt	
Vår framtids politiska utskott	Ånge	13,7	Nytt	
Vaxholmspartiet Borgerligt Alternativ	Vaxholm	13,7	Nytt	
Hoforspartiet	Hofors	13,6	Nytt	
Kommunens väl	Älvkarleby	13,5	1998	13,7
Framtid Öland	Borgholm	13,2	Nytt	

Källa: Valmyndigheten.

Övriga partier i landstingen

I årets val fick regionala sjukvårdspartier sammanlagt 46 mandat i sju landsting. Norrbottens sjukvårdsparti är det största sjukvårdspartiet och näst största parti i Norrbottens läns landsting. I Värmland ingår sjukvårdspartiet liksom under föregående mandatperiod i den styrande koalitionen. I Sörmland fick ett nytt sjukvårdsparti, Vård för pengarna, ett starkt röststöd. Vrinnevilistan i Östergötland och Västernorrlands sjukvårdsparti ställde inte upp i detta val.

Sjukvårdspartier har fått varierande genomslag i landstingsvalen sedan 1994 då partier fick representation i fullmäktige i Västernorrlands och i Norrbottens län.

TABELL 10. Sjukvårdspartier med fullmäktigerepresentation 1994–2014, (procent)

	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Norrbottens Sjukvårdsparti	25,2	14,7	23,1	15,4	16,4	25,3
Sjukvårdspartiet Västernorrland	10,9	9,5	6,6	7,2	7,5	
Vrinnevilistan (Östergötland)				11,2	7,4	
Sjukvårdspartiet i Värmland			17,4	7,1	6,4	6,4
Sjukvårdspartiet Gävleborg			6,9	6,8	5,8	7,9
Sjukvårdspartiet Västra Götaland		3,6	3,7	3,7	4,6	
Dalarnas sjukvårdsparti				3,9	3,7	4,6
Sjukvårdspartiet Västmanland				4,4		
Sjukvårdspartiet i Jämtland			4,5			
Vård för pengarna (Södermanland)						11,4

Källa: SCB, Valmyndigheten.

Stödet för sjukvårdspartierna är ofta koncentrerat till några enskilda kommuner inom ett landsting. Exempelvis fick Vård för pengarna 31,2 procent av rösterna i Nyköping och 28,6 i Oxelösund. Norrbottens sjukvårdsparti hade sitt klart starkaste stöd i Kiruna, 60,9 procent, och i Kalix, 41,2 procent. Sjukvårdspartiet i Värmland fick 29,5 procent av rösterna i Säffle.

Detta mönster speglar sjukvårdspartiernas ursprung i en eller flera "sjukhusstrider" där en lokal opinion agerar för att behålla sjukhus, avdelningar eller vårdcentraler på en ort men också av nya beslut om sjukvårdens geografiska förläggning och dimensionering. Det finns även exempel på hur sjukvårdspartier med tiden fått en mer jämn förankring inom ett län. Norrbottens sjukvårdsparti utmärker sig genom att det har varit stort, uthålligt och i flera val haft en bred förankring i länet och att det länge har varit största oppositionsparti i landstinget.

Väljarna

Sveriges Televisions vallokalsundersökning⁴ (VALU 14) bygger på enkätsvar från 12 909 väljare vid 95 vallokaler och 45 förtidsröstningslokaler. I enkäten fick de svarande uppge vilket parti de röstade på i riksdagsvalet och i kommunvalet (dock inte i landstingsvalet). Det gör det möjligt för oss att få en bild av vilka partier som olika grupper röstat på i kommunvalet, hur de placerar sina åsikter på vänster-högerskalan, vilket förtroende de har för politiker och hur olika kategorier röstat på olika partier i kommun- och riksdagsvalet. De uppgifter/värden som presenteras i denna rapport som bygger på VALU 2014 är ovägda.

Könsfördelningen bland partiernas väljare

Vi ska först och främst beskriva könsfördelningen inom vart och ett av de olika partiernas väljare i kommunvalet. Av riksdagspartierna har Sverigedemokraterna den klart största andelen män följda av Moderaterna. Bland de övriga riksdagspartierna överstiger andelen kvinnor 50 procent och Miljöpartiet har den högsta andelen kvinnliga väljare.

TABELL 11. Könsfördelning inom partierna (procent)

	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Totalt
Kvinnor	46	54	52	53	52	55	61	38	52
Män	54	46	48	47	48	45	39	62	48

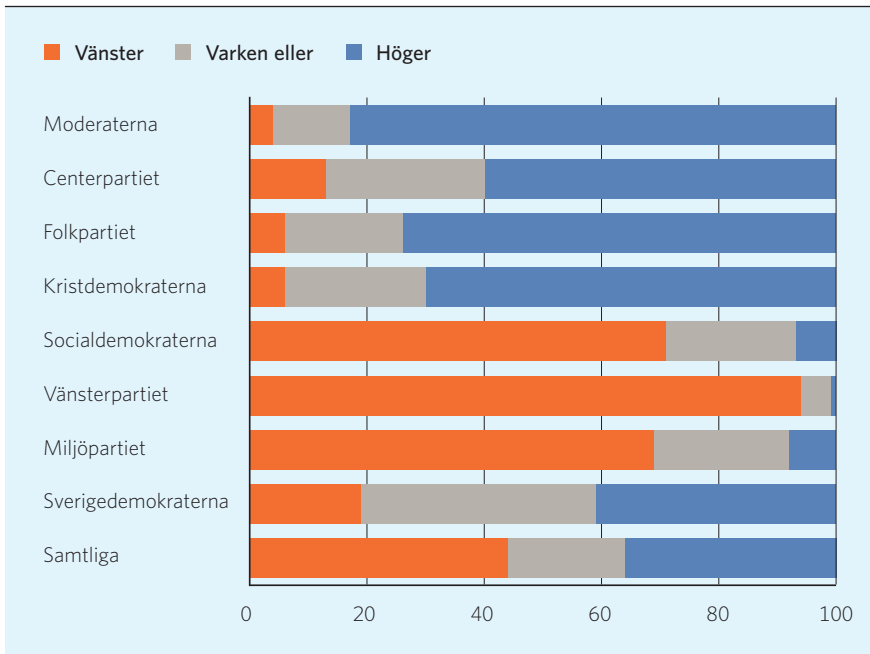
Källa: VALU 2014.

Not 4. Bearbetning av data från SVT:s vallokalsundersökning i riksdagsvalet 2014, Svensk Nationell Datatjänst, Sören Holmberg, Per Näsman, Torbjörn Gustavsson 2014.

Vänster eller höger

I VALU får väljarna frågan hur de åsiktsmässigt placerar in sig själva på den politiska vänster-högerskalan. Jämfört med förra valet så har det enligt väljarnas svar skett en tydlig förskjutning så att vänstergruppen växer medan högergruppen minskar. "Varken eller-gruppen" är i stort sett oförändrad. Vi ser också att blocktänkandet har en stark förankring. Flertalet borgerliga väljarna placerar sig till höger medan de rödgröna partiernas väljare placerar sig till vänster. Men bland de som röstar på Kristdemokraterna, Miljöpartiet, och Socialdemokraterna i kommunvalet är det ca 30 procent som betraktar sig som varken höger eller vänster eller som placerar sig i "fel" åsiktsblock. Bland Centerpartiets väljare är motsvarande andel 40 procent. Vi kan också notera att ca 40 procent av Sverigedemokraternas väljare i kommunvalet placerar sig till höger men att en lika stor grupp varken betraktar sig som höger eller vänster.

DIAGRAM 3. Väljarnas egen placering på vänster-högerskalan (procent)

Källa: VALU 2014.

Politiskt förtroende

En annan återkommande fråga vid SVT:s vallokalsundersökningar har varit "Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker?". Här redovisar VALU en mindre nedgång av förtroendet jämfört med den kraftiga uppgången vid föregående val. Förtroendet är dock betydligt högre än 2006 och valen dessförinnan. I det följande redovisas förtroende bland olika partiers väljare i kommunvalet. Tabellen visar en stor övervikt av "förtroendefulla" för alla riksdagspartier utom Sverigedemokraterna. Förtroendet är liksom föregående val högst bland de borgerliga partiernas väljare, d.v.s. de partier som haft regeringsmakten. Men även bland oppositionspartiernas väljare är förtroendet högt. Sverigedemokraterna avviker så tillvida att ca 3/4 av partiets väljare har mycket eller ganska litet förtroende för politiker i allmänhet.

TABELL 13. Väljarnas förtroende för politiker efter partival (procent). Siffrorna inom parentes avser 2010.

Parti	Mycket/ganska stort	Mycket/ganska litet	Balansmått
Moderaterna	80 (83)	20 (17)	+60 (+66)
Kristdemokraterna	78 (77)	22 (23)	+56 (+54)
Folkpartiet	77 (82)	23 (18)	+54 (+64)
Centerpartiet	74 (81)	26 (19)	+48 (+62)
Miljöpartiet	69 (67)	31 (33)	+36 (+34)
Socialdemokraterna	68 (66)	32 (34)	+36 (+32)
Vänsterpartiet	61 (59)	39 (41)	+32 (+18)
Sverigedemokraterna	26 (31)	74 (69)	-48 (-38)
Samtliga	67 (72)	33 (28)	+34 (+44)

Källa: VALU 2014 och VALU 2010.

Personvalet

Trenden med ett minskat intresse för personröstning bröts i och med förra valet. Men i 2014 års val minskade åter andelen personröster i samtliga val och uppgick till 24,6 procent i riksdagsvalet, 22,7 procent i landstingsvalet och 28,9 procent i kommunvalet.

TABELL 14. Andel personröster 1998–2014 (procent)

	1998	2002	2006	2010	2014
Riksdagsvalet	29,0	26,0	22,2	25,1	24,6
Landstingsvalet	29,0	25,3	22,9	24,4	22,7
Kommunalvalet	35,2	31,4	28,2	31,2	28,9

Källa: SCB/Valmyndigheten.

Skillnaderna i andelen personröster varierade kraftigt mellan olika kommuner. I 74 kommuner var fler än 40 procent av rösterna personkryssade och i 10 kommuner mer än 50 procent. Högst var andelen personkryss i Övertorneå (63,8 procent) och Årjäng (50,6 procent). Lägst andel hade Lomma (20,8 procent) och Nacka (20,9 procent). Inom landstingen så var andelen personkryss störst i Jämtland (34,2 procent) och Jönköping (31,1 procent) medan den var minst i Stockholm (20,2 procent) och i Östergötland (20,5 procent).

Det finns stora skillnader mellan hur de olika partiernas väljare personröstade. I kommunvalet kryssade 36,7 procent av Centerpartiets och 34,4 procent av Kristdemokraternas väljare medan endast 25,6 procent av Miljöpartiets väljare personröstade.

TABELL 15. Personröster per parti (procent)

Parti	Kommunvalet	Landstingsvalet	Riksdagsvalet
Moderaterna	26,9	20,8	21,5
Centerpartiet	36,7	27,3	26,4
Folkpartiet	29,6	22,2	23,4
Kristdemokraterna	34,4	25,1	26,8
Socialdemokraterna	28,3	21,9	22,4
Vänsterpartiet	29,5	23,7	25,8
Miljöpartiet	25,6	21,4	22,3
Sverigedemokraterna	26,6	24,9	29,2

Källa: Valmyndigheten.

Andelen som valdes in på personkryss i kommunvalet var 20,4 procent. Personvalet gynnade inte kvinnor, utan 63,3 procent av dem som kryssades in är män och 36,7 procent kvinnor. Totalt sett var det bara 227 ledamöter som inte skulle ha blivit valda om de inte själva fått tillräckligt många personkryss (1,8 procent, av de valda). Det är 37 färre än 2010 men fler än 2006 (128).

I landstingsvalet var andelen personvalda 26,5 procent. Av dessa är 49,9 procent kvinnor och 50,1 procent män. Det var 82 ledamöter eller 4,9 procent som inte skulle ha valts in om de inte själva fått tillräckligt många personkryss, en minskning med 9 ledamöter jämfört med valet 2010.

Enligt SVT:s valundersökning (VALU) så personkryssade män och kvinnor lika mycket i kommunvalet. Skillnaderna mellan olika åldersgrupper var relativt små men väljare över 65 år personröstade i något lägre utsträckning än andra väljare.

Röstdelning

Vi har tidigare redovisat hur partiernas resultat i de olika valen varierar. Skillnaderna är dock relativt måttliga. Centerpartiet fick 1,6 och Folkpartiet 1,2 procentenheter fler röster i kommunvalet än i riksdagsvalet medan Sverigedemokraterna fick 3,6 och Moderaterna 1,6 procentenheter färre röster. För vart och ett av de övriga riksdagspartierna är skillnaden mellan de olika valen mindre än en procentenhet. Mot den bakgrunden kan det tyckas överraskande att en tredjedel röstade på olika partier i kommun- och i riksdagsvalet, så kallad röstdelning. Det innebär att de politiska partiernas kommunala väljare bara delvis är samma personer som deras väljare i riksdagsvalet.

När den gemensamma valdagen infördes 1970 var det bara 6 procent av väljarna som röstade mellan riksdags- och kommunalvalen och 4 procent mellan riksdags- och landstingsvalen. Vid förra valet var röstdelningen mellan riksdags- och kommunalvalen 30 procent. I 2014 års val uppgick röstdelningen till 33 procent enligt VALU (ovägda siffror).

Röstdelningen i 2014 års val är något större bland kvinnor än bland män och den är högre bland förstagångsväljare än övriga åldersgrupper. SACO:s medlemmar röstade något mer än TCO:s medlemmar som i sin tur röstade klart mer än LO:s medlemmar. Röstdelningen bland utrikes födda är något lägre bland de som är födda i Norden och klart lägre bland dem som är födda i övriga eller utanför Europa.

Röstdelningen är klart högst bland Kristdemokraternas väljare. Mer än hälften av partiets väljare i riksdagsvalet röstade på ett annat parti i kommunvalet. Men den är hög även bland Centerpartiets och Miljöpartiets väljare och ligger över 30 procent i alla partier utom Socialdemokraterna där den bara uppgår till 20 procent.

TABELL 16. Röstdelning i olika grupper (procent)

	2014	2010
Kvinnor	34	30
Män	31	30
18-21	40	29
22-30	33	29
31-64	33	30
65+	31	28
LO-medlemmar	28	23
TCO-medlemmar	37	32
SACO-medlemmar	39	36
Nordiska medborgare (utom Sverige)	30	26
Födda i Europa (utanför Norden)	25	25
Födda utanför Europa	22	21
Kristdemokraterna	48	52
Folkpartiet	37	34
Centerpartiet	36	40
Sverigedemokraterna	36	30
Miljöpartiet	35	37
Vänsterpartiet	33	33
Moderaterna	32	31
Socialdemokraterna	20	14
Samtliga	33	30

Källa: VALU 2014 och VALU 2010.

En majoritet av de som röstar på olika partier i kommun- och riksdagsvalen, ca 60 procent, delar sina röster mellan partier inom samma block.

Av de väljare som röstade på ett alliansparti i riksdagsvalet röstade 35 procent på ett annat parti i kommunvalet varav två tredjedelar på ett annat alliansparti.

Av de väljare som röstade på något av de rödgröna partierna i riksdagsvalet röstade 25 procent på ett annat parti i kommunvalet varav hälften på ett annat rödgrönt parti.

Av de väljare som röstade på Feministiskt initiativ i riksdagsvalet röstade 71 procent på ett annat parti i kommunvalet varav nästan 90 procent på något av de rödgröna partierna.

Av de väljare som röstade på Sverigedemokraterna i riksdagsvalet röstade 36 procent på ett annat parti i kommunvalet varav drygt hälften på ett alliansparti och en tredjedel på ett rödgrönt parti.

Lokala partiledares betydelse

Vi har tidigare visat att en del partier är generellt starkare i kommun- resp. landstingsvalet än i riksdagsvalet och vice versa. I vissa kommuner kan skillnaderna vara dramatiska. Mycket talar för att det finns ett samband mellan partiets resultat och väljarnas förtroende för kommunens ledande politiker. Det innebär i så fall att man väljer parti efter ordförandekandidat snarare än efter partiprogram. Men det kan också handla om att ett parti i opposition förmår fånga upp ett missnöje med den politik som förts eller med de partier som styrt under den tidigare mandatperioden.

Tabellen på nästa sida visar de kommuner där den positiva skillnaden mellan ett partis röstandel i kommunvalet och i riksdagsvalet är som störst. Det innebär i flertalet av dessa kommuner att partiet haft och/eller får posten som kommunstyrelsens ordförande. Men i Kiruna och Arvidsjaur har inte det starka utfallet i kommunvalet räckt till för att partiet skulle bli största parti och/eller erhålla posten som styrelseordförande. I Fagersta har Vänsterpartiet med Stig Henriksson som styrelseordförande haft den största röstövervikten tre val i rad. I detta val gick partiet tillbaka med nästan 24 procent, tappade ordförandeposten till Socialdemokraterna och ingår i ett vänsterstyre. Att partiet ändå finns kvar i förteckningen nedan visar vilken stark position det haft tidigare – men också att kraftiga förändringar kan äga rum.

TABELL 17. Tillträdande styrelseordförande i kommuner med stor skillnad i röstandel kommunalval och riksdagsval

KSO	Parti	Kommun	Kommunalval (%)	Röstövertikt
Bengt Germundsson	KD	Markaryd	44,9	37,5
Roland Halvarsson	V	Degerfors	41,9	33,8
Roland Åkesson	C	Mönsterås	40,7	31,1
Mikael Thalín	C	Orsa	37,1	26,4
Partiet i opposition	C	Kiruna	28,6	25,6
Martin Carling	C	Dals-Ed	38,9	25,1
Madeleine Jakobsson	C	Nordmaling	36,1	24,8
Carina Sandor	FP	Skinnskatteberg	29,9	24,8
Partiet i opposition	C	Arvidsjaur	30,0	23,8
Anette Riesbeck	C	Rättvik	33,2	23,0
KSO före valet	V	Fagersta	29,5	23,0
Tomas Mörtzell	C	Storuman	30,9	21,5
Per Anders Westhed	C	Vansbro	31,2	16,7
Torkild Strandberg	FP	Landskrona	25,7	18,8
Christina Davidsson	C	Nybro	28,7	18,2
Annicki Oscarsson	KD	Ödeshög	27,0	17,0
Anna Hed	C	Mora	26,1	16,2

Källa Sveriges Kommuner och Landsting/Valmyndigheten.

Tabellen visar bara de kommuner där skillnaden i andelen röster mellan kommunalval och riksdagsval är som störst. I totalt sett 30 kommuner har den tillträdande kommunstyrelseordförandens parti erhållit mer än 10 procentenheter fler röster i kommun- än i riksdagsvalet. I 19 av dessa tillhör ordföranden Centerpartiet.

De folkvalda

I kommunfullmäktigeförsamlingarna minskade det totala antalet ledamöter med 207 till 12 762. För närvarande står 26 av dessa platser i 19 kommuner tomma eftersom framförallt Sverigedemokratierna inte lyckats besätta dem. Det ska jämföras med 15 platser efter förra valet. Andelen kvinnor har ökat något (0,7 procentenheter) sedan förra mandatperioden och utgör nu 43,7 procent av ledamöterna. Andelen kvinnor är högst och större än andelen män inom Miljöpartiet och Vänsterpartiet och klart lägst inom Sverigedemokraterna. Medelåldern bland kommunernas fullmäktigeledamöter är 50,9 år. Andelen ledamöter under 30 år är 8 procent och över 65 år är 19 procent.

TABELL 18. Köns- och åldersfördelning kommunfullmäktigeledamöter (procent)

Ålder	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Samtliga
18-29	10	4	4	4	8	8	9	14	8
30-49	33	35	39	37	35	38	49	38	36
50-64	35	43	32	41	40	40	31	28	37
65-	22	17	25	18	17	14	12	21	19
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kön	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Samtliga
Man	59	54	56	57	51	49	48	77	56
Kvinna	41	46	44	43	49	51	52	23	44
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Källa: Valmyndigheten.

I landstingsfullmäktige har antalet ledamöter ökat med sexton platser och samtliga 1678 platser är besatta. Andelen kvinnor har ökat något (1 procent) till 48,3 procent och är högre än andelen män inom Miljöpartiet, Vänsterpartiet, Kristdemokraterna och Socialdemokraterna och lika hög inom Folkpartiet. Medelåldern är 49,7 år, 9 procent av ledamöterna är under 30 år och 15 procent över 65 år.

TABELL 19. Köns- och åldersfördelning landstingsfullmäktigeledamöter (procent)

Ålder	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Samtliga
18-29	13	4	5	4	9	5	6	12	9
30-49	34	34	35	35	39	41	55	48	39
50-64	32	50	38	47	43	41	27	22	38
65-	20	12	22	14	10	14	12	17	15
Summa									100

Kön	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Samtliga
Man	56	53	50	46	49	42	40	70	52
Kvinna	44	47	50	54	51	58	60	30	48
Summa									100

Källa: Valmyndigheten.

Hög omsättning

Omsättningen av fullmäktigeledamöter är mycket hög. 46,7 procent av samtliga kommunfullmäktiges ledamöter är nya jämfört med 39,2 procent efter förra valet. Bland de nya är medelåldern 46,8 år. Även inom landstingens fullmäktigeförsamlingar är omsättningen mycket hög. 51,6 procent av ledamöterna är nya jämfört med 45,5 procent efter förra valet. Medelåldern bland de nya är 45,8 år. Det betyder att nästan 6 000 fullmäktigeledamöter i kommuner och landsting är nya.

TABELL 20. Nya fullmäktigeledamöter per parti (procent)

Parti	Andel nya ledamöter kommunfullmäktige (%)	Andel nya ledamöter landstingsfullmäktige (%)
Moderaterna	38	45
Centerpartiet	44	54
Folkpartiet	41	43
Kristdemokraterna	41	46
Socialdemokraterna	39	48
Vänsterpartiet	53	69
Miljöpartiet	62	60
Sverigedemokraterna	79	80
Övriga partier	56	57
Totalt	47	51,6

Källa: Valmyndigheten.

TABELL 21. Medelålder fullmäktigeledamöter

	Medelålder män	Medelålder kvinnor	Medelålder samtliga
Nya ledamöter kommunfullmäktige	45,3	48,0	46,8
Samtliga ledamöter kommunfullmäktige	49,6	51,9	50,9
Nya ledamöter landstingsfullmäktige	45,8	45,8	45,8
Samtliga ledamöter landstingsfullmäktige	49,2	50,1	49,7

Källa: Valmyndigheten.

Många avhopp

Det är inte bara i samband med valet som det sker en omsättning av ledamöter. Även *under* mandatperioden så lämnar en stor grupp förtroendevalda sina uppdrag. Under föregående mandatperiod hoppade 23 procent av kommunernas fullmäktigeledamöter av. Högst andel var det i åldersgruppen 18–29 år där 55 procent lämnade sina uppdrag. Avhoppsfrekvensen är därmed 7 procentenheter högre än under förra mandatperioden. Avhoppet är mest omfattande inom Sverigedemokraterna där 64 procent av ledamöterna lämnade sitt uppdrag under mandatperioden. Bland de övriga partierna är avhoppet flest inom Miljöpartiet och Vänsterpartiet (27 procent) och minst inom Centerpartiet (18 procent). Även bland landstingsfullmäktiges ledamöter har avhoppet ökat, från 13 procent till 16 procent.

TABELL 22. Avhopp från uppdrag som kommunfullmäktigeledamot under mandatperioden 2010–2014

Ålder	Valda	Andel avhopp (%)
18–29	923	55
30–49	4 438	27
50–64	5 466	17
65–	2 142	19
Summa	12 969	23

Källa: Valmyndigheten.

TABELL 23. Avhopp från uppdrag som landstingsfullmäktigeledamot under mandatperioden 2010–2014

Ålder	Valda	Andel avhopp (%)
18–29	95	34
30–49	553	23
50–64	762	12
65–	252	8
Summa	1 662	16

Källa: Valmyndigheten.

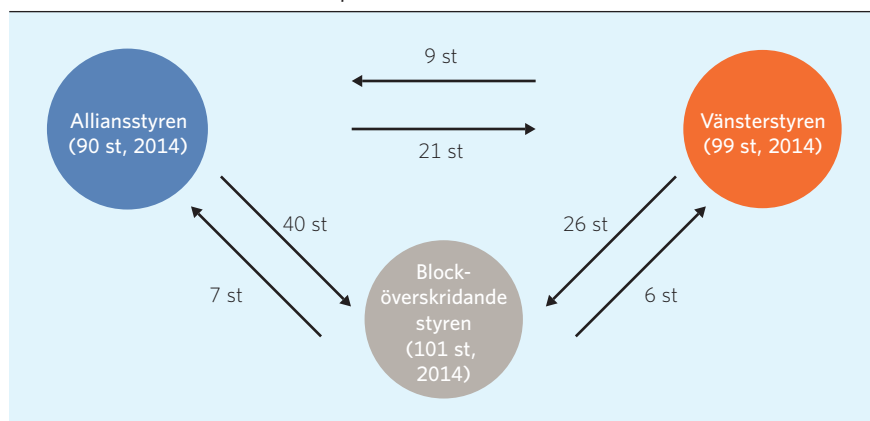
Majoriteter

Valet 2014 ledde till många maktskiften, 109 kommuner och 6 landsting/regioner fick ett nytt styre.

Majoritetsförhållande i kommuner

Det var framför allt de blocköverskridande⁵ styrena som blev fler efter valet 2014, de ökade från 38 till 101 i kommunerna. Det vanligast maktskiftet var från ett alliansstyre 2010 till ett blocköverskridande styre 2014 (41 kommuner) därefter kom vänsterstyre som blev ett blocköverskridande styre (26 kommuner).

FIGUR 1. Maktskiften efter valen 2014

Not 5. Med alliansstyre avser vi ett styre där ett eller fler borgliga partier ingår, med vänsterstyre avser vi ett styre där S och/eller V ingår. I ett blocköverskridande styre ingår ett eller flera borgliga partier samt S och/eller V. Lokala partiet och Miljöpartiet kan ingå i alla typer av styren.

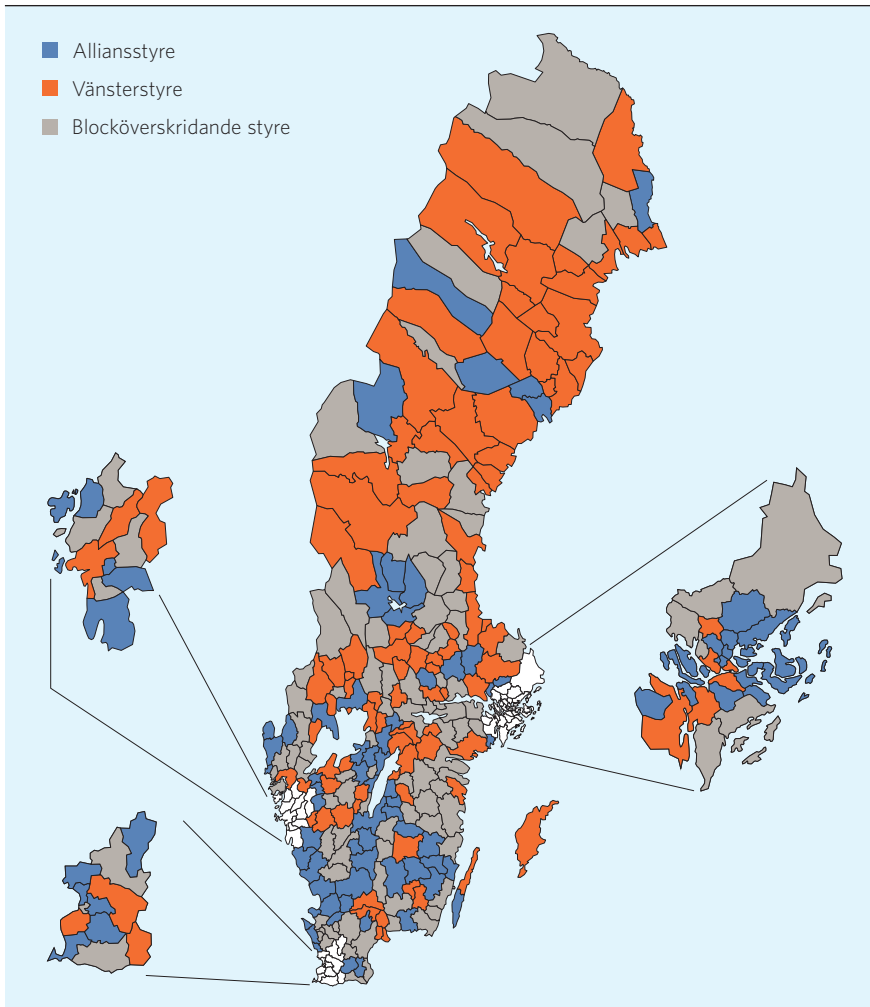
TABELL 24. Majoritetsförhållanden i kommunerna 2002–2014

År	Alliansstyre	Vänsterstyre	Blocköverskridande styre
2002	104	128	58
2006	157	92	41
2010	140	110	38
2014	90	99	101*

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

*Här har vi räknat in Dorotea, där ett lokalt parti styr själv i minoritet.

FIGUR 2. Politiskt styre i kommunerna efter valet 2014

Alliansstyren

Det finns många olika variationer av partikonstellationer i kommunernas styren. De borgliga partierna inklusive Miljöpartiet har formerat sig i 15 olika konstellationer. Det vanligaste är ett styre där de fyra borgerliga riksdagspartierna ingår, så är fallet i 63 kommuner. I 26 kommuner regerar borgerliga partier tillsammans med Miljöpartiet och i 19 kommuner tillsammans med ett lokalt parti.

Vänsterstyren

Vänsterstyren finns i fyra varianter, där det vanligaste är att Socialdemokraterna styr tillsammans med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, så är fallet i 48 kommuner. I 22 kommuner styr Socialdemokraterna själva och i 14 kommuner tillsammans med ett lokalt parti.

Blocköverskridande styren

Blocköverskridande styren finns i 32 konstellationer och i 17 styren är ett eller flera lokala partier med. I de 100 kommunerna med blocköverskridande styren ingår Socialdemokraterna i 95, Centerpartiet i 58, Miljöpartiet i 48, Folkpartiet i 34, Vänsterpartiet i 33, Moderaterna i 27 och Kristdemokraterna i 24. Det förefaller således som om de bästa förutsättningarna för blocköverskridande samverkan råder mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet.

Minoritetsstyren

I 92 kommuner saknar de styrande egen majoritet i fullmäktige. Det är en stor ökning jämfört med förra mandatperioden då 41 kommuner styrde i minoritet. Av dessa minoritetsstyren är 41 alliansstyren, 34 vänsterstyren och 17 blocköverskridande styren (inkl. Dorotea). I drygt 40 kommuner är Sverigedemokraterna vågmästare i den meningen att de kan fälla ett förslag från den styrande minoriteten om de röstar med en samlad opposition.

Flerpartistyre

I fyra kommuner ingår sex partier i styret och i 31 kommuner fem partier.

TABELL 25. Olika styrsituationer kommuner (antal kommuner)

Styre	Minoritetsstyre	Miljöpartiet ingår	Övrigt parti ingår
Alliansstyre	41	26	19
Vänsterstyre	34	50	14
Blocköverskridande styre	17	47	17
Summa*	92 (41)	123 (97)	50 (40)

*Siffrorna inom parantes avser 2010. Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Majoritetsförhållanden i landsting och regioner

Inom landstingen resulterade valet i sex maktskiften. I fyra landsting skiftade makten till ett vänsterstyre, i ett till borgerligt styre och i ett till blocköverskridande styre. Det innebär att tretton landsting har vänsterstyre, fem borgerligt styre och tre landsting har blocköverskridande styre. Före valet hade tio landsting vänsterstyre, nio borgerligt styre och två blocköverskridande styre. Miljöpartiet ingår i den styrande majoriteten i 19 landsting, Socialdemokraterna i 16, Vänsterpartiet i 13, Centerpartiet i 8, Folkpartiet i 7 och Moderaterna och Kristdemokraterna i vardera 5 styren. I ett landsting, Värmland, ingår sjukvårdspartiet i styret.⁶

TABELL 26. Majoritetsförhållanden i landstingen 2002-2014

	Alliansstyre	Vänsterstyre	Blocköverskridande styre
2002	2	13	5
2006	8	9	3
2010	9	10	2
2014	5	13	3

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Sverigedemokraternas framgångar har inneburit att de traditionella blocken inte har majoritet i mer än nio landsting. Det har fått till följd att antalet blocköverskridande styren blivit fler och att tidigare blocköverskridande styren utökats med fler partier. Vidare har Miljöpartiet kommit att ingå i fler styren än tidigare. Trots detta har sju minoritetsstyren bildats jämfört med två under föregående mandatperiod. Av dessa har Sverigedemokraterna en vågmästarställning i sex.

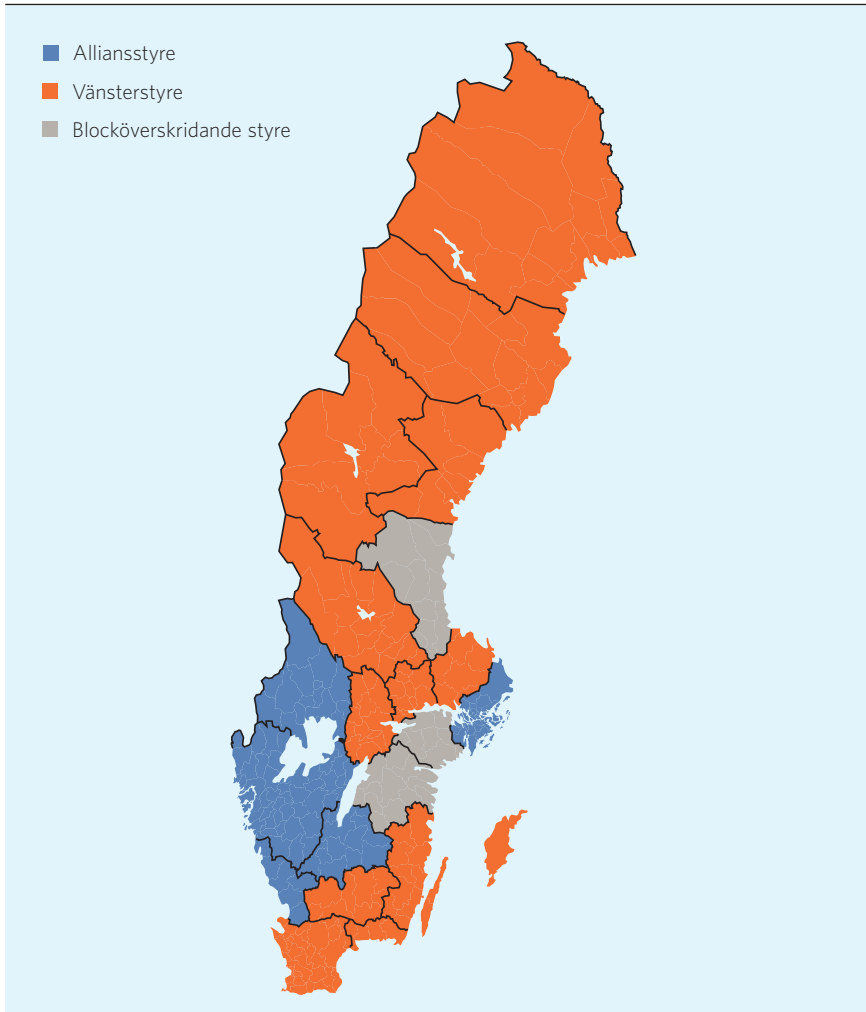
TABELL 27. Majoritets- och styrförhållanden och maktskiften landsting

Styren	2014	Maktskiften	Minoritetsstyre	Miljöpartiet ingår	Sjukvårdsparti ingår
Alliansstyre	5	1	3	3	1
Vänsterstyre	13	4	3	12	-
Blocköverskridande styre	3	1	1	3	-
Totalt	21	6	7	19	1

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Not 6. Gotland ingår både i sammanställningen för kommuner och för landsting/regioner.

FIGUR 3. Politiskt styre i landstingen efter valet 2014

Vilka är styrelseordförande?

Nästan två tredjedelar av kommunstyrelserna leds av en socialdemokrat, partiet har 185 ordförandeposter. Därefter kommer Moderaterna med 56 ordförandeposter följt av Centerpartiet 32, Kristdemokraterna 4, Vänsterpartiet 4, Folkpartiet 3 och lokala partier 7. När det gäller landstingen så innehar Socialdemokraterna 16 ordförandeposter och Moderaterna 5.

Posten som kommunstyrelsens ordförande innehas av 183 män och 108 kvinnor. Det innebär en ökning från 27 procent kvinnliga ordförande till 37 procent jämfört med inledningen av förra mandatperioden. När det gäller landstingen har det inte skett någon förändring förra mandatperioden, 9 av 20 ordföranden är kvinnor.

Socialdemokraterna har högst andel kvinnliga ordföranden 43 procent följt av Centerpartiet 41 procent och Moderaterna 26 procent.

Över hälften av ordförandena är nya jämfört med dem som valdes in 2010. Under mandatperioden slutade 40 av ordförandena i kommunstyrelserna. Av de som tog över valdes 23 till ordförande även denna mandatperiod. Det är med andra ord relativt vanligt att en styrelseordförande som inte tänker fortsätta nästa mandatperiod avgår i god tid före valet.

TABELL 28. Styrelseordförande, parti och kön (antal) 2015

Styrelse- ordförande	M	C	FP	KD	S	V	Övriga partier	Totalt
Kommunen totalt	56	32	3	4	185	4	7	291*
Kvinnor	16	13		1	76	1		108
män	40	19	3	3	109	3	7	183
nya i uppdraget	22	15	2	1	115	3	7	165
Landstinget totalt	5				16			21
kvinnor	-				9			9
män	5				7			12
nya i uppdraget	2				6			8

*Vadstena har två kommunalråd en från S och en från Konsensus.

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Kommunernas styren

I det föregående avsnittet har vi beskrivit de dramatiska förändringar av kommunernas styren som ägt rum efter 2014 års kommunval med fler maktskiften, fler blocköverskridande koalitioner och fler minoritetsstyren än någonsin tidigare samtidigt som Miljöpartiet och lokala partier ingår i rekordmånga styren. Detta avsnitt beskriver hur styrformerna utvecklats sedan den nuvarande kommunstrukturen etablerats, d.v.s. efter 1973 års kommunval. Vidare diskuteras förutsättningarna för att bilda styren efter årets val, vilka alternativ som stått till buds och tänkbara förklaringar till de olika vägval som partierna gjort.

Samlingsstyre med majoritetsmarkering

Kommuner och landsting tillämpar en modifierad form av samlingsstyre. Alla partier i fullmäktige som är tillräckligt stora tar plats i styrelse och nämnder. Samtidigt besätter det eller de partier som bildat styre samtliga ordförande- och ofta även 1:e vice ordförandeposter i styrelsen och i nämnderna. Man brukar tala om samlingsstyre med majoritetsmarkering, vilket kan ses som ett mellanting mellan ett samlingsstyre och det parlamentariska system som tillämpas nationellt. Systemet har vissa fördelar. Det finns en majoritet som har ansvar för den politik som förs och vars företrädare leder arbetet i de politiska organen. Samtidigt har oppositionen god insyn och möjligheter att föra fram sina synpunkter på ett tidigt stadium av beslutsprocessen. Vid ett maktskifte behöver inkörningsperioden för en ny majoritet inte bli särskilt lång eftersom denna deltagit i styrelsens arbete. Systemet har dock kritiserats för att skapa otydlighet om hur majoritet och opposition agerat i olika frågor och vilka som faktiskt styr. Därmed kan det bli svårare för väljarna att utkräva

ansvar. En annan kritikpunkt är att fullmäktige riskerar att få en mindre viktig roll när majoritet och opposition pratar sig samman eller positionerar sig redan i styrelsen och frågorna i praktiken avgörs där.

Från samlingsstyre till blockstyre

I början av 1950-talet, efter storkommunreformen, dominerade ett traditionellt samlingsstyre i kommunerna. Det innebar att ordförandeposterna fördelades proportionellt efter valresultatet. När kommunblocksreformen var genomförd efter 1973 års val hade samlingsstyre med majoritetsmarkering blivit den dominerande styrelseformen. Det innebar att antingen ett borgerligt eller socialistiskt block styrde två tredjedelar av kommunerna. Men även om de renodlade samlingsstyrena blivit färre tillämpades de fortfarande i en tredjedel av kommunerna.

Utvecklingen speglade att kommunpolitiken allt mer partipolitiserats. Riksdagspartierna uppträdde även i kommuner och landsting som ett borgerligt respektive ett vänsterblock. Under de kommande decennierna kom blockstyren att dominera den lokala politiska scenen medan samlingsstyrena blev allt färre.

Utvecklingen av majoritetssituationen i fullmäktige

Tabell 29 visar hur majoritetssituationen i fullmäktige utvecklats från 1974 och fram till idag. Fler lokala partier och Miljöpartiets ökade röststöd har successivt lett till fler kommuner där varken det borgerliga blocket eller vänsterblocket haft majoritet i fullmäktige. Efter de senaste valen när Sverigedemokraternas röstandel ökat samtidigt som Miljöpartiet fortsatt att växa har en dramatisk minskning skett av de traditionella blockens ställning. Efter 2014 års val förfogar de över fullmäktigemajoriteten i endast en tredjedel av landets kommuner.

TABELL 29. Majoritetssituationen i kommunernas fullmäktige 1974-2014⁷

Mandatperiod	Borgerlig majoritet	Vänstermajoritet	Annan majoritet	Totalt antal kommuner
1974-1976	149	117	12	278
1976-1979	147	112	18	277
1979-1982	143	123	13	279
1982-1985	115	148	21	284
1985-1988	127	127	30	284
1988-1991	94	124	66	284
1991-1994	172	74	40	286
1994-1998	64	145	79	288
1998-2002	92	113	84	289
2002-2006	99	108	83	290
2006-2010	118	70	102	290
2010-2014	93	69	128	290
2014-ff	37	57	195	290

Not 7. Tabellen bygger för perioden 1974-2002 på Erik Wängmar 2006, Samlingsstyre – Blockstyre – Mångstyre. Kommunalpolitiska styrelseformer 1952-2002 och SCB:s valstatistik. Borgerlig majoritet innefattar Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna samt under perioderna 1992-1994 respektive 1995-1998 även Ny demokrati. Vänstermajoritet innefattar Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Ökad partipolitisering och färre samlingsstyren

Tabell 30 visar utvecklingen av olika typer av styren under samma period. Det framgår hur samlingsstyrena minskat i takt med att partipolitiseringsen slår igenom i allt fler kommuner. Samtidigt har uppkomsten av nya partier inneburit att det successivt blir svårare för de traditionella blocken att bilda styren från 1990-talet och framåt. Å andra sidan har Miljöpartiet blivit en alltmer accepterad koalitionspartner – i första hand för vänsterblocket men även för de borgerliga partierna. Samma sak gäller lokala partier. I tabellen nedan ingår även de borgerliga styren och vänsterstyren där Miljöpartiet respektive lokala partier ingår.

TABELL 30. Utvecklingen av olika typer av styren⁸

Mandatperiod	Borgerligt styre	Vänsterstyre	Blocköverskridande	Samlingsstyre	Totalt antal kommuner
1974-1976	100	96	0	82	278
1976-1979	134	107	1	35	277
1979-1982	123	122	3	31	279
1982-1985	103	154	2	25	284
1985-1988	126	127	3	28	284
1988-1991	97	151	12	24	284
1991-1994	180	82	7	17	286
1994-1998	62	176	38	12	288
1998-2002	93	131	42	9	289
2002-2006	104	126	55	4	290
2006-2010	157	92	41	0	290
2010-2014	140	111	38	0	290
2014-ff	90	99	101	0	290

Tabellen visar även att de blocköverskridande styrena har en förhållandevis kort historia. Det är först från 1995 som de får en större omfattning. Man ska för övrigt inte förväxla samlingsstyren – där samtliga partier ingår – och blocköverskridande styren – där partier från båda blocken bildar en koalition. Efter 2014 års val blev blocköverskridande styren den vanligaste styrformen.

Not 8. Tabellen bygger för perioden 1974-2002 på Erik Wångmar 2006, Samlingsstyre – Blockstyre – Mångstyre. Kommunalpolitiska styrelseformer 1952-2002 och för perioden 1994-2014 på SKL:s sammanställning av kommunstyren.

Samtidigt bildades fler borgerliga styren och vänsterstyren än som motsvarar deras mandat i fullmäktige. Hur ska den nya situationen förklaras?

Huvudalternativet – partierna inom ett block bildar styre

Blockpolitiken har haft en stark förankring i svenska kommuner. Tidigare har antingen de borgerliga partierna eller partierna till vänster fått majoritet i fullmäktige och har därmed kunna bilda styre. Partierna har sett blockstyre som det självklara huvudalternativet för att få genomslag för sin politik. Samtidigt har förutsättningarna minskat för att ett blockstyre ska kunna få majoritet i fullmäktige. Hur påverkar detta den politiska logiken när styren ska bildas efter ett val?

En utgångspunkt är att höger-vänster-dimensionen är fortsatt viktig i de svenska kommunerna. Fullmäktiges ledamöter placerar själva in sig på en höger-vänsterskala på det sätt som man kan förvänta sig, från Vänsterpartiet till vänster till Moderaterna till höger. Sverigedemokraternas ledamöter har åtminstone under de två gångna mandatperioderna placerat sig i mitten, något närmare allianspartierna än Miljöpartiet. Även när ledamöterna beskriver sina åsikter i olika politiska frågor står det klart att höger-vänster-dimensionen är i hög grad levande⁹. Mot den bakgrunden kan man anta att partierna i de flesta kommuner helst vill bilda ett borgerligt styre eller ett vänsterstyre.

Å andra sidan finns en föreställning om att kommunala frågor inte har samma ideologiska laddning som rikspolitiken. När dessutom besluten mejslas fram i styrelser och nämnder där både majoritet och opposition är representerade skapas goda tillfällen att söka samförståndslösningar och nå konsensus. Den lokala politiska kulturen beskrivs ofta som konsensusinriktad och som ett demokratiskt kulturarv där ansvaret för gemensamma angelägenheter står i fokus. Dessutom har blocköverskridande styren funnits i flera decennier och i ett stort antal kommuner. Mot den bakgrunden borde det inte vara en oöverstiglig uppgift att bilda ett sådant styre.

Alternativen handlar dock inte främst om vilket styre som *principiellt* är att föredra. Det står klart att möjligheterna att bilda ett renodlat borgerligt eller vänsterstyre är mindre än någonsin tidigare. Det gäller även om man utgår från rikspolitikens blockindelning och placerar Miljöpartiet i ett rödgrönt vänsterblock.

Not 9. Mikael Gilljam, David Karlsson, Anders Sundell 2010, Politik på hemmaplan. Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om politik och demokrati samt David Karlsson & Mikael Gilljam, 2014, Svenska Politiker. Om de folkvalda i riksdag, kommuner och landsting 2014.

2014 års kommunala val innebar en stor framgång för Sverigedemokraterna som ökade sin röstandel, blev det tredje största partiet i kommunvalet och fick mandat i 285 kommuner. Samtidigt minskade det borgerliga blocken sin röstandel medan vänsterblocket (inklusive Miljöpartiet) fick en begränsad ökning liksom Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Centerpartiet. Valresultatet innebar att allianspartierna endast fick majoritet i fullmäktige i 37 kommuner. Genom att bjuda in Miljöpartiet och/eller lokala partier att ingå i styret och genom 41 minoritetsstyren lyckades man dock bilda alliansstyren i 90 kommuner.

De rödgröna partierna hade tillsammans majoritet i fullmäktige i 90 kommuner. Genom koalitioner med lokala partier respektive Feministiskt initiativ och genom 34 minoritetsstyren bildades vänsterstyren i 99 kommuner. Samtidigt bildades blocköverskridande styren eller minoritetsstyren trots att det fanns rödgrön majoritet i fullmäktige. Men man kan ändå dra slutsatsen att det fortfarande finns en stark preferens för att skapa majoriteter baserade på de politiska blocken.

Varför minoritetsstyre?

Om man inte lyckas skapa majoritet för ett borgerligt styre eller ett vänsterstyre står två alternativ till buds – minoritetsstyre eller blocköverskridande styre. Vilka för- och nackdelar har dessa alternativ och vad påverkar valet av lösning?

Minoritetsstyre ger berörda partier förutsättningar att bilda ett styre som är baserat på det egna politiska blocket. Det ger möjlighet att driva en tydlig blockpolitik. Men man riskerar samtidigt att förlora omröstningarna i fullmäktige om man inte får stöd av andra partier. Ett minoritetsstyre ställer därför stora krav på förmåga att samarbeta och förhandla med de partier som man vill få stöd av. När många partier ingår i ett minoritetsstyre ökar kraven på samarbetsförmåga – såväl inom styret som gentemot partier i opposition. Men det finns också exempel på hur partier i minoritet har kunnat skapa ett stabilt styre med hoppande majoriteter – ibland åt höger och ibland åt vänster.

Minoritetsstyre ger större inflytande för partier som inte är välkomna i en blocköverskridande koalition. Moderaterna är i flertalet kommuner det största borgerliga partiet och har goda förutsättningar att kunna besätta posten som kommunstyrelsens ordförande i ett borgerligt minoritetsstyre. Men partiet är ofta mindre än Socialdemokraterna och har därmed mindre chanser att få en sådan post i ett blocköverskridande styre – om man överhuvudtaget får vara med.

Minoritetsstyre behöver dock inte vara ett positivt val. Det kan också vara den enda möjlighet som återstår när det inte finns förutsättningar att bilda en majoritet vare sig inom ett block eller genom en blocköverskridande koalition.

Varför blocköverskridande styre?

Det grundläggande skälet för att bilda ett blockövergripande styre är att man därmed kan skapa en majoritet när detta inte är möjligt för vare sig för det borgerliga blocket eller för vänsterblocket. Ursprungligen betraktades sådana styren som en nödlösning när mandatet inte räckte till för att skapa en "riktig" majoritet. Idag finns dock en omfattande erfarenhet av att dessa styren fungerar och att de till och med kan bestå under flera mandatperioder. En tredjedel av kommunerna med blocköverskridande styren som bildats efter valet hade samma styre föregående mandatperiod.

Ett blocköverskridande styre kan många gånger spegla en politisk intressegemenskap som är större än inom blocken. Uppenbarligen har Socialdemokraterna i många kommuner haft lättare att komma överens med Centerpartiet än med Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Även om koalitionspartierna har olika uppfattningar i såväl ideologiska som konkreta frågor behöver skillnaderna inte vara oöverstigliga när det gäller att hantera lokala sakfrågor som står högt upp på kommunens politiska dagordning. Man kan till exempel ha en gemensam syn på kontroversiella planfrågor och långsiktiga satsningar för att främja näringslivets utveckling utan att för den skull tycka lika när det gäller frågor som avgörs i rikspolitiken.

För Socialdemokraterna innebär ett blocköverskridande styre goda chanser att erhålla posten som kommunstyrelsens ordförande. Efter detta val besätter partiet detta uppdrag i 93 procent av de blocköverskridande styren som man ingår i. Samtidigt bildas enskilda blocköverskridande styren där ett parti som styrt länge och/eller uppfattas som maktfullkomligt får finna sig att ställas utanför en så kallade regnbågsallians med företrädare från båda blocken. Det har oftast drabbat Socialdemokraterna men ibland även Moderaterna och Centerpartiet.

Ytterligare ett skäl för att bilda ett blocköverskridande styre är behovet av en stark och stabil majoritet som kan lösa problem och genomföra impopulära men nödvändiga förändringar. Om det råder en turbulent politisk situation i kommunen eller om kommunens ekonomi är i oordning kan ett blocköverskridande styre vara rätt medicin och till och med göra att en allians mellan socialdemokrater och moderater är tänkbar.

I en kommun med stark konsensuskultur råder andra förutsättningar än i en kommun där de politiska motsättningarna är djupa och konfliktnivån är hög. Kommun- och landstingsundersökningarna har visat att den genomsnittliga konfliktnivån varierar kraftigt, att den inte skiljer sig nämnvärt mellan olika politiska styren med undantag för minoritetsstyren där konfliktnivån är högre¹⁰. Det kan tolkas som att en hög konfliktnivå försvårar bildandet av ett blocköverskridande styre som förutsätter ett bra samarbetsklimat.

När ledande partiföreträdare för blocköverskridande allianser intervjuas av medierna framhåller man nästan alltid personkemin och de personliga relationernas betydelse. På samma sätt finns exempel på hur motsättningar inom och mellan partier i ett styre haft mycket negativa konsekvenser för samarbetet och kunnat leda till att koalitioner spricker och att partiföreträdare lämnar sina uppdrag – eller behåller uppdraget men lämnar partiet. Det politiska klimatets betydelse bör således inte underskattas.

Efter 2014 års val har sannolikt det vanligaste argumentet för att söka blocköverskridande lösningar varit ambitionen att inte ge Sverigedemokraterna politiskt inflytande, särskilt inte över beslut som rör flyktingmottagande och integrationsfrågor. Samtidigt har andra varnat för att breda, blocköverskridande koalitioner gör att politiken blir otydlig och dessutom ger Sverigedemokraterna möjlighet att framstå som enda oppositionsparti. Deras slutsats har därför varit att minoritetsstyre är att föredra även om Sverigedemokraterna därmed skulle kunna få en vågmästarroll.

Strategiska val mellan olika styrelseformer

Hur har då det strategiska valet mellan olika typen av styren utfallit? Vilken slutsats har man dragit utifrån olika argument och lokala förhållanden? Tabell 31 visar olika partiers medverkan i blockstyren samt i blocköverskridande styren, båda uppdelade i majoritets- och minoritetsstyre.

Tabellen bekräftar hypotesen att partierna oftast bildar ett styre som baseras på antingen ett borgerligt eller ett rödgrönt block. Socialdemokraterna ingår i nästan lika många blocköverskridande styren som blockstyren medan alla de andra partierna ingår i klart fler blockstyren, särskilt Moderaterna och Kristdemokraterna. Vidare framgår att varje parti oftare ingår i ett majoritetsstyre än att de styr i minoritet.

Not 10. Mikael Gilljam, David Karlsson, Anders Sundell 2010, Politik på hemmaplan. Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om politik och demokrati samt David Karlsson & Mikael Gilljam, 2014, Svenska Politiker. Om de folkvalda i riksdag, kommuner och landsting 2014.

Det framgår också att Socialdemokraterna, Centerpartiet, Miljöpartiet och Vänsterpartiet ingår i fler blocköverskridande styren än blockstyren i minoritet medan förhållandet är det motsatta för Moderaterna, Folkpartiet och Kristdemokraterna.

Centerpartiet är det borgerliga parti som ingår i flest blocköverskridande styren. Mer överraskande är att Moderaterna efter valet ingår i 28 sådana styren.

TABELL 31. Antal kommuner där partier ingår i styren, blocköverskridande respektive minoritetsstyren

Parti	Blockstyre i majoritet	Blockstyre i minoritet	Blocköver majoritet	Blocköver minoritet	Styren
Socialdemokraterna	64	34	79	16	193
Centerpartiet	42	40	50	10	142
Miljöpartiet	50	27	37	11	125
Moderaterna	48	37	25	3	113
Folkpartiet	41	36	28	6	111
Vänsterpartiet	49	18	30	5	102
Kristdemokraterna	44	34	22	2	102
Lokala partier	14	19	16	1	50
Totalt	114	75	84	17	290

Sammanställningen av de nya styren som bildats efter 2014 års val är att partierna generellt sett föredrar ett traditionellt blockstyre även om det innebär att man måste inkludera fler partier och/eller styra i minoritet. Samtidigt har beredskapen att bilda blocköverskridande styren ökat väsentligt. Oavsett typen av styre så ingår man i betydligt större utsträckning i ett majoritetsstyre än styr i minoritet.

Det framträder också tydliga skillnader mellan de politiska blocken och framför allt mellan olika partier. För Socialdemokraterna är ett blocköverskridande styre lika naturligt som ett vänsterstyre och Centerpartiet är i många kommuner en nog så attraktiv samarbetspartner som Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Sammanhållningen inom det borgerliga blocket förefaller starkare även om Centerpartiet sticker ut som det borgerliga parti som är mest benäget att överskrida blockgränsen.

Vi ser också att Socialdemokraterna och Centerpartiet är de partier som dragit störst nytta av att delta i blocköverskridande styren. Socialdemokraterna ingår i fler styren och besätter fler ordförandeposter än vad som självklart följer av partiets storlek. Detta gäller även Centerpartiet som ingår i fler

styren än Moderaterna och besätter fler ordförandeposter än partiets storlek motiverar. Även Miljöpartiet har lyckats få ett stort inflytande i förhållande till sin storlek, vilket beror på att partiet ingår i samtliga typer av styren. Där- emot ingår Moderaterna i färre styren och besätter färre ordförandeposter i förhållande till partiets storlek.

Vad kan vi förvänta oss framöver? Ser vi inledningen till en ny epok med en fortsatt stor variation av styren, utformade efter lokala förutsättningar snarare än traditionella block? Det beror först och främst på partiernas resultat i kommande val och hur de politiska skiljelinjerna utvecklas i lokalpolitiken. En viktig faktor är om Sverigedemokraterna kommer att behålla eller öka sitt röststöd eller om framgångarna är mer tillfälliga och om partiet kommer att kunna bryta sin politiska isolering.

Men oberoende av vad som händer i valet kommer erfarenheterna av hur olika styren fungerar att vara avgörande. I vilken utsträckning kommer de styren som bildats att hålla samman under hela mandatperioden? I vilken grad kommer olika minoritetsstyren att få gehör för sina förslag. Kommer väljarna att – oberoende av styrelseform – få en tydlig bild av vad de partier som styr har åstadkommit? Kommer de ha möjlighet att utkräva ansvar?

Svaren kommer med säkerhet att variera. Kommunerna är olika och den politiska situationen i varje kommun har sina särdrag. Men de dramatiska förändringar som ägt rum kan beskrivas som ett demokratiskt experiment som kan få stor betydelse både för den fortsatta utvecklingen i kommunerna och i rikspolitiken.

Avslutande reflektioner

I denna skrift har vi försökt att redovisa en samlad bild av vad som hände i de 310 kommun- och landstingsvalen. Men den samlade bilden kan vara missvisande eftersom den döljer alla de variationer som finns. Sveriges kommuner är olika i en rad olika avseenden. Det handlar till exempel om befolknings- och ytstorlek, sysselsättning och näringslivsstruktur, inkomst- och utbildningsnivå samt åldersstruktur och skattekraft. Det handlar också om hur väljarna agerar. Situationen i olika kommuner och landsting varierar på ett närmast dramatiskt sätt när det till exempel gäller valdeltagande, personröstning, röstdelning och andelen som röstar på olika partier. En del av dessa skillnader är desamma i de olika valen. I vissa kommuner och områden dominerar de borgerliga partierna medan partierna till vänster är starkare i andra områden. Centerpartiet och Socialdemokraterna får fler röstandelar i de minsta och Moderaterna och Miljöpartiet i de största kommunerna.

Finns den kommunala väljaren?

Men finns det skillnader som enbart kommer till uttryck i de kommunala valen? Gör människor medvetna ställningstaganden när de röstar i kommun- och landstingsvalen eller röstar man på samma parti i samtliga val utan att ha värderat hur partiets lokala och regionala företrädare har fullgjort sitt uppdrag eller kan förväntas fullgöra det framöver? Flera forskare har ställt frågan om det finns någon kommunal väljare och kommit till delvis olika resultat¹¹. Tyvärr har valforskningen ägnat väljarbeteendet i kommun- och landstings-

Not 11. Se t.ex. Sören Holmberg 1993, Kommunala väljare: Finns de? och Folke Johansson, 1995, Visst finns det kommunala väljare. Se även Gissur Ó Erlingsson och Henrik Ekengren Oskarsson inlägg Finns den kommunale väljaren? 2014 på bloggen Politologerna.

valen begränsad uppmärksamhet. Enkät- eller intervjustudier med inriktning på de lokala valen är få och utan den imponerande bredd, djup och kontinuitet som annars utmärker svensk valforskning.

Vi anser ändå att det finns starka indikationer på att en stor grupp väljare baserar sina ställningstaganden på lokala och regionala förhållanden när de ska rösta i de kommunala valen.

- Det kanske tydligaste tecknet på att det finns kommunala väljare ligger i den ökande röstdelningen. Enligt SVT:s vallokalsundersökningar har röstdelningen ökat kontinuerligt och uppgick i det senaste valet till 33 procent jämfört med 30 procent vid förra valet. I de återkommande väljarundersökningarna ligger andelen som röstdelar något lägre – 27 procent efter 2010 års val. Men andelarna är höga och ökande. I en studie utifrån 2006 års val visar statsvetaren Folke Johansson dessutom att en ungefär lika stor andel av väljarna, d.v.s. en fjärdedel, övervägde att rösta på ett annat parti i kommunvalet än i riksdagsvalet.¹²
- Ökad röstdelning behöver dock inte indikera medvetna ställningstaganden i *kommunvalen*. Det kan även handla om att man taktikröstar i riksdagsvalet för att påverka vilken regering som bildas, och att man i övriga val röstar på sitt förstahandsalternativ. Flera tecken tyder dock på att man röstdelar därför att man har åsikter om den politik som förs i den egna kommunen. Drygt 5 procent av väljarna röstar på partier som inte är representerade i riksdagen, varav merparten är lokala och enbart ställer upp i en enskild kommun. Sådana partier finns representerade i hälften av fullmäktigeförsamlingarna och ingår i en styrande koalition i 50 kommuner. Vi har tidigare redovisat att ett antal lokala partier erhållit mer än 20 procent av rösterna i sin kommun och att några av dem till och med kunnat besätta posten som styrelseordförande.
- Även stödet för riksdagspartierna varierar mellan riksdags- och kommunval i enskilda kommuner. Det är uppenbart att väljarna är beredda att belöna och bestraffa partier och enskilda politiker i kommunvalet. Vi har redovisat vad vi kallat borgmästareffekten där en styrelseordförande genom sitt uppdrag vunnit medborgarnas förtroende och därför belönats med betydligt fler röster än vad partiet erhållit i riksdagsvalet. Men vi har även sett att ett parti i opposition lyckats skaffa sig ett starkt stöd och kanaliserat väljares missnöje med de styrande partierna. Vi ser också att

Not 12. Folke Johansson, 2010, Partival i kommunvalen, ingår i Folke Johansson (red) Kommunvalet 2006. Väljare och partier i den lokala demokratin.

vissa partier får resultat som både är betydligt bättre och sämre i kommun- än i riksdagsvalet. Utfallet är mycket tydligt och svårt att förklara utifrån andra än genuint lokala faktorer.

Det väljarbeteende som beskrivs talar för att människor i hög grad röstar utifrån lokala händelser och förhållanden. Till detta bidrar sannolikt att färre väljare identifierar sig med och är anhängare av ett politiskt parti och att fler rörliga väljare byter parti mellan valen och bestämmer sig relativt sent för hur de ska rösta.

Pragmatism och flexibilitet möjliggör otraditionella lösningar

Det är inte bara väljarna som agerar på olika sätt i olika val. Det gör även partier och förtroendevalda när de formar olika styren. Vi har beskrivit att partierna föredrar att skapa majoriteter som baseras på de politiska blocken. Men också att de är beredda att bilda blocköverskridande styren eller att styra i minoritet när deras huvudalternativ inte går att realisera. Det är främst Socialdemokraterna, Centerpartiet och Miljöpartiet som lyckats maximera sitt inflytande genom att ingå i olika typer av styren. Men även Moderaterna bildar styren tillsammans med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet och leder styren där Miljöpartiet och lokala partier ingår. Vi ser också exempel på att lokala partier leder koalitioner i egenskap av kommunens största parti.

Man skulle kunna se det stora antalet blocköverskridande styren som ett tecken på att kommunpolitiken präglas av konsensus, att åsiktsskillnader och ideologiska motsättningar är små och att förutsättningarna för samarbete är oproblematiska. De studier av fullmäktigeledamöter som genomförts vid Göteborgs universitet visar dock att politikerna själva anser att motsättningarna är relativt stora även om konfliktnivån varierar kraftigt mellan olika kommuner. Det framgår även att det finns stora åsiktsskillnader i viktiga kommunpolitiska frågor – särskilt när det gäller valfrihet, konkurrensutsättning och privatiseringar¹³.

Antalet blocköverskridande styren och den stora variationen av partikonstellationer behöver således inte vara uttryck för konsensus och avsaknad av konflikter. Drivkraften är snarare att verkligheten tränger sig på. Kommunerna hanterar frågor som påtagligt berör människors vardag. Såväl välfärd som fysisk planering, teknisk infrastruktur, näringslivsutveckling och

Not 13. Mikael Gilljam, David Karlsson, Anders Sundell 2010, Politik på hemmaplan. Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om politik och demokrati samt David Karlsson & Mikael Gilljam, 2014, Svenska Politiker. Om de folkvalda i riksdag, kommuner och landsting 2014.

kultur- och fritidsutbud är områden där medborgarna efterlyser konkreta resultat och praktisk problemlösning. Många kommuner upplever dessutom demografiska och ekonomiska utmaningar som kräver ett gemensamt ansvarstagande för ”kommunens bästa”. Då kan okonventionella samarbeten mellan partier som inte tycker lika men som litar på varandra upplevas som nödvändiga. Detta skulle dock knappast vara möjligt utan en politisk kultur som sedan länge varit präglad av pragmatism och flexibilitet. När man inte kan förverkliga sitt förstahandsalternativ är man beredd att pröva en annan lösning utifrån de förutsättningar som skapats utifrån valresultatet.

Förnyelse eller oreda?

Precis som efter de två senaste valen kan vi konstatera att kommun- och landstingspolitiken är ett föränderligt landskap, denna gång med fler makt-skiften, minoritetsstyren och blocköverskridande koalitioner än någonsin förr. Förutom de utmaningar som detta innebär måste man förhålla sig till Sverigedemokraterna, som blivit tredje största kommunparti, som inte accepteras som koalitionspartner av de övriga partierna och som har en vågmästarställning i ett 40-tal kommuner.

Till de politiska förändringarna kommer stora personförändringar. Mindre än hälften av styrelseordförandena i kommunerna och hälften i landstingen hade samma uppdrag efter 2010 års val. Men det är inte bara på de högsta posterna som omsättningen är hög. Ungefär hälften av fullmäktigeledamöterna är nya i sitt uppdrag. Dessutom kan vi räkna med att mönstret med omfattande avhopp upprepas. Under förra mandatperioden lämnade en fjärdedel av ledamöterna och drygt hälften av de yngre ledamöterna sitt uppdrag i förtid. Orsakerna behöver inte vara politiska – ofta anger man flyttning från kommunen eller ändrad familje- eller arbetssituation som det viktigaste skälet till att man lämnar uppdraget¹⁴. Men avhoppet bidrar till ökad omsättning och minskad stabilitet.

En helt annan typ av rörlighet uppstår när enskilda förtroendevalda lämnar (eller utesluts ur) sitt parti men behåller sitt uppdrag och blir så kallade politiska vildar. Dagens Samhälle genomförde våren 2014 en enkät¹⁵ som visade att det fanns 170 politiska vildar i kommunerna. 40 procent av dessa kom från Sverigedemokraterna men var i övrigt relativt jämnt fördelade mellan par-

Not 14. Politikens villkor. Om engagemang och avhopp i kommunpolitiken Gissur Ó. Erlingsson och Richard Öhrvall, rapport 2010:4, Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet, 2010.

Not 15. Dagens Samhälle nr 8 2014.

tierna. I en kommun hade kommunstyrelsens ordförande lämnat sitt parti men inte sitt uppdrag och i två andra kommuner hade tidigare styrelseordföranden blivit politiska vildar. I flera fall hade vildarna ett direkt inflytande på majoritetssläget i kommunen. Efter 2014 års val har politiska vildar redan påverkat majoritetssituationen i minst två kommuner. I ett landsting bildade två ledamöter en egen partigrupp med ett uttalat syfte att förhindra att partiets ordförandekandidat skulle få några politiska poster. Sedan tidigare finns erfarenheter av hur motsättningar inom ett parti kunnat leda till att nya, lokala partier bildats och till och med till ändrade majoritetsförhållanden.

Ett stort antal nya ordföranden och ledamöter måste således vara beredda på att navigera i ett nytt politiskt landskap samtidigt som avhoppet ökar och partiloyaliteten inte kan tas för givet. Detta gör det politiska uppdraget svårare. Det skapar möjligheter till förnyelse men även risker för oreda. Så vad kan vi förvänta oss? Är den kommunala demokratin tillräckligt robust för att möta dessa utmaningar och förändrade förutsättningar?

Växa med uppgiften

Man underskattar ofta den styrka som ligger i en decentraliserad samhällsorganisation med kommunal självstyrelse vars yttersta syfte är att stärka demokratin och göra den offentliga verksamheten mer effektiv. Den innebär att viktiga frågor kan avgöras nära de människor som berörs och av politiska församlingar som de själva har valt. De förtroendevalda kan för sin del basera besluten på kunskap och överblick över lokala förhållanden och på breda och kontinuerliga kontakter med medborgarna. Därmed förväntas de göra kloka avvägningar mellan olika behov och intressen och utforma verksamheten efter förutsättningarna i den egna kommunen eller länet. Och när kommuner och landsting prövar olika lösningar får de samtidigt möjlighet att jämföra sig med och lära av andra. Det skapar i sin tur förutsättningar för innovationer och ökad effektivitet.

Detta är förstås en idealbild av den kommunala verkligheten. Men en samhällsmodell som bygger på ett gemensamt ansvarstagande för lokalsamhället kommer samtidigt att fungera som en lärprocess. Därför finns det gott hopp om att de beslutsförsamlingar som valts och de styren som utsetts ska kunna växa med sina uppgifter och hantera olika utmaningar utifrån de förutsättningar som råder. Hur långt det räcker återstår att se. Men ingen kommer att kunna göra det bättre.

310 val

2014 års kommun- och landstingsval

Kommun- och landstingsvalen skiljer sig på flera sätt från riksdagsvalet. Fler personer har rösträtt, fler partier är representerade, olika majoritetskonstellationer bildas och många röstar på ett annat parti än i riksdagsvalet. Skriften 310 val innehåller en sammanställning av viktiga fakta om 2014 års kommun- och landstingsval samt en genomgång om hur kommunernas styren har sett ut och förändrats över tid.

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se

ISBN 978-91-7585-226-3

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Post: 118 82 Stockholm
Besök: Hornsgatan 20
Telefon: 08-452 70 00
www.skl.se